

Tiltak for å tilpasse døgnrytmen til arbeidstidsordningen	Tiltak for å redusere søvnigheten på jobb	Tiltak for å bedre søvnen etter / før jobb
Lysbehandling	Interaksjon med andre	Søvnhygiene
Melatonin	Økt belysning	Søvnrestriksjon
	Aktivitet/trening	Stimuluskontroll
	Kosthold	Kognitiv terapi
	Høneblunder	Avspenningsteknikker
	Koffein	Sovemedisiner
	Stimulerende medisiner	

Er plagene relatert til at du jobber 7 eller flere netter i strekk?

Tiltak for å tilpasse døgnrytmen

Problem med å fungere på natten: døgnrytmen forsinkes med 2 timer per dag

Lysbehandling (10 000 Lux):

sterkt lys før nadir: Dag 1: 30 min fra kl. 04
   Dag 2: 30 min fra kl. 06
   Dag 3: 30 min fra kl. 08
 Vedlikeholdsbehandling: 30 min fra kl. 06
 Avslutt lysbehandling 2 timer før du legger deg

Dempet lys etter nadir: dag 1: blåblokkerende briller/solbriller etter kl. 05
   dag 2: blåblokkerende briller/solbriller etter kl. 07

Melatonin:

Tas første natt etter vakt (cave: ikke kjør bil) eller når du har kommet hjem
 Det trenges vanligvis ingen flere netter

Problemer med å snu døgnrytmen tilbake til normal rytme

Dag 1: Lysbehandling rett etter oppvåkning, f.eks. kl.14
 Dag 2: Lysbehandling rett etter oppvåkning, f.eks. kl.12 (bruk vekkerklokke)
 Dag 3: Lysbehandling rett etter oppvåkning, f.eks. kl.10
 osv. inntil døgnrytmen er på plass

Ved vanskeligheter evt. kun en time forskyvning

Melatonin:

Tas 12 timer etter vanlig oppvåkningstidspunkt, f.eks. kl 02, etter hjemreise

Deretter hver dag 2 timer tidligere inntil rytmen er på plass:

Dag 2: kl. 24 (oppvåkning kl. 12)

Dag 3: kl. 22 (oppvåkning kl. 10)

Dag 4: kl. 20 (oppvåkning kl. 08)

Lysbehandling og Melatonin kan kombineres med 12 timers mellomrom

Lysbehandling	Melatonin
Kl. 14	Kl. 02
Kl. 12	Kl. 24
Kl. 10	Kl. 22
Kl. 08	Kl. 20

Dersom du sover fram til kl. 16 bør du forsinke døgnrytmen!! Nadir ville være da kl. 14.

Lysbehandling (10 000 Lux):

Dag 1: Lysbehandling 30 min. rett etter du vekkes kl.13, ingen sterkt lys resten av dagen

Dag 2: Lysbehandling 30 min. kl.15, ingen sterkt lys resten av dagen

Dag 3: Lysbehandling 30 min. kl.17, ingen sterkt lys resten av dagen

osv. inntil døgnrytmen er på plass

Melatonin:

Rett før du legger deg

Tiltak for å redusere søvnigheten

Se tabelle ovenfor

Tiltak for å bedre søvnen

Søvnhygiene, CBTi, kortvarig sovemedisin de første dagene med nattearbeid

Er plagene relatert til at du jobber 2-3 netter i strekk?

Tiltak for å tilpasse døgnrytmen

Usikkert om lys- eller Melatoninbehandling bør benyttes

Tiltak for å redusere søvnigheten

Se tabell. Koffein tidlig på natten. Lettfordøyelig mat. Høneblund ikke mer enn 20 min. Sove før nattevakt.

Tiltak for å bedre søvnen

Søvnhygiene

Er plagene relatert til at du jobber en natt i ny og ne?

Tiltak for å tilpasse døgnrytmen

Ingen indikasjon for lys- eller melatoninbehandling, men lys kan være oppkvikkende så lenge det ikke forskyver døgnrytmen.

Tiltak for å redusere søvnigheten

Se tabell. Koffein tidlig på natten. Lettfordøyelig mat. Høneblund ikke mer enn 20 min. Sove før nattevakt.

Tiltak for å bedre søvnen

Søvnhygiene

Er plagene relatert til at du jobber quick returns?

Tiltak for å tilpasse døgnrytmen

Ingen tiltak for å tilpasse døgnrytmen

Tiltak for å redusere søvnigheten

Se tabell. Koffein tidlig på natten. Lettfordøyelig mat. Høneblund ikke mer enn 20 min. Sove før nattevakt.

Tiltak for å bedre søvnen

Viktigste punkt. Rask til sengs etter nattevakten. Søvnhygiene for øvrig. Evt sovemedisin (kort virketid – Zolpidem første valg)

Er plagene relatert til at du starter veldig tidlig på jobb?

Tiltak for å tilpasse døgnrytmen

Lysbehandling:

Forskyve døgnrytme til tidligere tidspunkt. Lyseksponering etter oppvåkning av seg selv, deretter justering av lysbehandling tidligere fra dag til dag (1 time per dag).

Dag 1: Lysbehandling rett etter oppvåkning av seg selv, f.eks. kl.08 (ingen vekkerklokke)

Dag 2: Lysbehandling rett etter oppvåkning, f.eks. kl.07

Dag 3: Lysbehandling rett etter oppvåkning, f.eks. kl.6

osv. inntil døgnrytmen er på plass

Melatonin:

Dag 1: Tas 12 timer etter oppvåkningstidspunkt av seg selv

Ved oppvåkningstidspunkt kl. 0800 tas Melatonin kl 2000,

Dag 2: Oppvåkning kl. 0700, tas Melatonin kl. 1900

Dag 3: Oppvåkning kl. 0600, tas Melatonin kl. 1800

osv.

Tiltak for å redusere søvnigheten

Se tabell. Koffein tidlig på natten. Lettfordøyelig mat. Høneblund ikke mer enn 20 min. Sove før nattevakt.

Tiltak for å bedre søvnen

Søvnhygiene

Søvnhygiene

Råd for å ta vare på oppbygget søvnbehov (homeostatisk faktor)

- det er viktig med regelmessig mosjon, men avslutt minst 3 t før sengetid
- unngå å sove på dagtid (eventuelt tillate en middagslur på under 20 minutter)
- ikke opphold deg i sengen lenger enn forventet sovetid

Råd for å bevare god døgnrytme (cirkadian faktor)

- stå opp til omtrent samme tid hver dag, også i helger
- få minst 30 minutter med dagslys daglig, helst tidlig om morgenen (innen 2 t etter at du har stått opp)
- unngå å bli eksponert for sterkt lys dersom du må opp om natten

Råd for å redusere aktivering om kvelden og natten (vaner/ atferdsfaktorer)

- unngå kaffe, te, cola og energidrikker (koffeinholdige drikker) etter kl. 17
- nikotin virker også aktiverende, og bør unngås
- unngå kraftig mosjon siste timer før sengetid
- unngå å være sulten eller å innta tungt måltid ved sengetid
- bruk soverommet til å sove i, ikke til jobb, mobil, pc, nettbrett
- lag deg et sengetidsrituale
- sørg for mørke, ro og moderat temperatur på soverommet. Bruk evt maske og ørepropper
- ikke se på klokka hvis du våkner om natten
- lær deg en avspenningsteknikk, bruk den ved oppvåkninger
- sett av en ”problemtime” om ettermiddagen/tidlig kveld hvor du tenker gjennom dine bekymringer og problemer. Unngå å ta med deg bekymringer og problemer til sengs
- et varmt bad før sengetid kan virke beroligende

Det er også viktig å unngå regelmessig bruk av sovemidler. Sovemidler løser ikke søvnvanskene dine.

Bruk av alkohol som sovemiddel frarådes. Alkohol kan lette innsovning, men gir urolig søvn med mange oppvåkninger og dårlig søvnkvalitet.

Søvnrestriksjon – en metode for å styrke kvaliteten på søvnen

Mange som har søvnproblemer prøver å kompensere med å tilbringe lang tid i sengen. Det er ikke så rart. De håper at det kan bidra til at de får sove, og at de i alle fall skal få noe hvile. Dessverre vil det å være lenge våken på soverommet vanligvis ha motsatt virkning. Søvnproblemene blir forsterket, og kvaliteten på søvnen blir svekket. Derfor er det viktig å begrense tiden du er våken på soverommet.

Hva er søvnrestriksjon?

Søvnrestriksjon innebærer å begrense tiden du er våken på soverommet, for å styrke kvaliteten på søvnen. Du avgrenser tiden på soverommet til tidsrommet du vanligvis sover. Dersom du i snitt sover seks timer, skal du ikke være mer i sengen enn akkurat den tiden. Du anbefales derfor å vente med å legge deg til du er skikkelig søvnig, for eksempel klokken 24.00. Da må du stå opp klokken 6.00, uansett om du sover eller ikke.

Du skal altså vente med å legge deg til et fastsatt tidspunkt for tidligst mulig leggetid. Dersom du ikke er søvnig da, skal du, i tråd med prinsippene for stimuluskontroll, vente med å legge deg til du føler deg søvnig. Hensikten er å styrke den naturlige døgnrytmen. Dessuten reduseres tiden du er våken i sengen. Det bidrar til en mer effektiv søvn.

Hvor mye skal du begrense tiden på soverommet?

Du regner ut hvor lenge du kan være på soverommet ved å bruke informasjonen fra søvndagboken din. Først ser du hvor lenge du siste uke (eller siste to uker) i snitt var på soverommet, enten du sov eller ikke. Så trekker du fra tiden du i snitt var våken. Da kommer du frem til det som kalles *søvn effektivitet*. Det er hvor mye du i snitt sov i tiden du var på soverommet.

Dersom du ligger i sengen i 8 timer (420 minutter) og sover 5 timer og 30 minutter (330 minutter), blir søvn effektiviteten for denne natten 79 %. Prosenten regnes ut på vanlig måte (ved å dele 330 på 420 og gange med 100). Det er vanlig å regne et gjennomsnitt for en eller to uker, avhengig av hvor lenge man har ført søvndagbok. Her er det lurt å bruke en kalkulator for å regne ut.

Det er få som sover 100 % i løpet av en natt. De fleste bruker tid på å sovne inn, og det er også vanlig å våkne flere ganger i løpet av natten. Derfor sier vi at for voksne personer er det normalt å ha om lag 85 % søvn effektivitet. Det vil si at det er vanlig å være minst 15 % våken i løpet av natten.

Du beregner altså søvn effektiviteten din ukentlig ut fra søvndagboken. Når den er på 85 %, det vil si at du sover 85 % av tiden du er i sengen, økes tiden i sengen med 15 minutter for neste uke. Det betyr at du kan legge deg 15 minutter tidligere. Har den vært under 85 %, skal du legge deg

15 minutter senere. Tidspunktet du står opp på skal alltid være det samme. Dersom søvneffektiviteten er mellom 80 og 85 %, gjør du ingen endringer. For eldre anbefales det at man bruker lavere grenseverdier (ca. 5 % lavere) for beregning av søvneffektivitet.

Minimumsgrensen for tid i sengen er 5 timer. Det betyr at dersom du i snitt sover mindre enn 5 timer, for eksempel 4 timer, skal du likevel ikke begrense tiden i sengen til under 5 timer.

I noen søvnprogrammer legger man til 30 minutter. Hensikten er å kompensere for den undervurderingen av hvor lenge man har sovet som folk flest har en tendens til. Har du beregnet at du i snitt sover 6 timer, kan du da velge å sette tidsrommet for søvnrestriksjon til 6 timer og 30 minutter.

Ha et aktivitetsprogram

Ettersom det kan være vanskelig å holde seg våken så sent, kan du planlegge et program med aktiviteter for kvelden, gjerne noe du trives med å gjøre og som kan motivere deg for ekstra innsats. Det samme gjelder dersom du står opp tidlig på morgenen. Velg aktiviteter som er mulig å gjennomføre. Noen er for slitne til å lese, men sier at det er lettere å høre på en lydbok. Du kan legge kabal, eller gjøre enkelt husarbeid og kontorarbeid og andre nyttige ting, bare det ikke er for aktiverende.

Søvnrestriksjon og stimuluskontroll

Metodene søvnrestriksjon og stimuluskontroll passer godt sammen, og du anbefales å bruke begge samtidig. Søvnrestriksjon forteller hvilket tidsrom du kan ligge i sengen. Men om du faktisk kan være på soverommet da, avgjøres av prinsippet i stimuluskontroll: Ikke ligge i sengen når du er våken, og ikke gå til sengs om du ikke er søvnig.

Det er spesielt viktig å bruke søvnrestriksjon når:

- Kvaliteten på søvnen din er dårlig, med urolig og lite forfriskende søvn, samtidig som du har lengre perioder i løpet av natten med lett og overfladisk søvn
- Du har mange, men kortvarige oppvåkninger i løpet av natten
- Det er vanskelig på grunn av smerter og andre plager å stå opp flere ganger i løpet av natten

Noen velger å starte med stimuluskontroll i stedet for søvnrestriksjon fordi de har en del netter der de sover ganske bra, og ikke er villig til å gi slipp på dem.